

УДК

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Діана Кубай

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, м. Львів 79000, Україна, (032) 239-46-03*

Досліджено основні механізми державного управління в туристичній галузі та розвитку курортно-рекреаційного комплексу. Проаналізовано вплив туристичної сфери на навколишнє природне середовище. Досліджено основні джерела залучення інвестицій у розвиток туризму. Подано рекомендації щодо вдосконалення механізмів державного регулювання туристичної галузі.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, туризм, курортно-рекреаційний комплекс, інвестиції в туризм.

Туризм уже давно належить до найбільш прибуткових і таких, що інтенсивно розвиваються, галузей світового господарства. Розвиток туризму відіграє важливу роль у вирішенні соціальних проблем. У багатьох країнах світу саме за рахунок туризму з'являються нові робочі місця, підтримується високий рівень життя населення, створюються передумови для поліпшення платіжного балансу країни. Необхідність розвитку сфери туризму сприяє підвищенню рівня освіти, удосконаленню системи медичного обслуговування населення, впровадженню нових засобів поширення інформації тощо.

Туризм впливає на збереження й розвиток культурного потенціалу, сприяє гармонізації відносин між різними країнами та народами. Важливою функцією туризму є те, що він змушує уряди, громадські організації й комерційні структури брати активну участь у справі збереження й оздоровлення навколишнього середовища. З метою запобігання негативного впливу туризму на довкілля органи місцевого самоврядування, органи контролю, адміністрації природоохоронних установ постійно контролюють дотримання вимог природоохоронного законодавства, щоб недопустити перевищення рекреаційного навантаження і деградації природного середовища. Вплив туристичної діяльності на навколишнє середовище може бути як позитивним, так і негативним.

Позитивний вплив включає охорону і реставрацію пам'ятників природи, історії, культури, створення національних парків і заповідників, збереження лісів, захист рослинного і тваринного світу.

Негативний вплив, на жаль, більший, зокрема, це вплив на якість води в річках, озерах, морях і на якість повітря, зростання викидів шкідливих речовин транспортними засобами, самовільне розміщення тимчасових баз відпочинку, забруднення відходами навколишнього середовища, самовільне розпалювання вогнищ. Такі види туристичного відпочинку, як полювання, риболовля, збирання рослин, завдають значної шкоди живій природі і призводять до зменшення чисельності або навіть до повного зникнення фауни та флори певних територій. Зростання населення в туристських регіонах, будівництво нових туристичних потужностей потребує залучення якомога більшої кількості

природних ресурсів, що, своєю чергою, збільшує навантаження на навколишнє середовище.

Із зростанням впливу всіх цих факторів запобігти забрудненню довкілля та привести цінні природні території до належного стану можна лише шляхом залучення природоохоронних інвестицій. Проте за даними державної статистики, 2006 р. в Україні інвестиції переважно спрямовувалися на охорону і раціональне використання водних ресурсів – 35,5%, атмосферного повітря і проблем змін клімату – 34,8% та поводження з відходами – 15,5%. Водночас, освоєні обсяги інвестицій на охорону і раціональне використання ресурсів рослинного і тваринного світу становили лише 0,3% усіх капітальних інвестицій природоохоронного призначення, що не відповідає сучасним вимогам формування сталого соціально-економічного розвитку країни [4].

Проблема впливу туризму на навколишнє середовище залишається дуже актуальною і потребує регулювання, підтримки та належного контролю з боку держави. Це питання регулюється цілою низкою нормативно-правових актів, серед яких можна виділити Закон України “Про туризм” від 18.11.2003 р., “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25.06.1991 р., “Про місцеве самоврядування в Україні” від 9.04.1999 р.

Закон України “Про туризм” визначає основні засади розвитку туризму в Україні і основні принципи державної політики в туристичній сфері:

- економічного та раціонального використання ресурсів і забезпечення їх належної охорони;
- сприяння перетворенню туристичного комплексу України у високорентабельну та конкурентоспроможну галузь економіки;
- законодавчого та нормативно-правового визначення умов і порядку організації діяльності туристичної галузі [1].

Закон „Про охорону навколишнього природного середовища” визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь.

У ст. 1 цього Закону зазначено, що завданням законодавства про охорону навколишнього природного середовища є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідація негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною [2].

Повноваження місцевої адміністрації в галузі використання та охорони земель, природних ресурсів і охорони довкілля визначені в Законі України „Про місцеві державні адміністрації”. Відповідно до цього Закону, місцева державна адміністрація зобов'язана:

- розробляти та забезпечувати виконання затверджених у встановленому законом порядку програм раціонального використання земель, лісів, підвищення родючості ґрунтів, що перебувають у державній власності;
- розробляти, подавати на затвердження відповідної ради та забезпечувати виконання регіональних екологічних програм; звітувати перед відповідною радою про їх виконання; вносити до відповідних органів пропозиції щодо державних екологічних програм;
- вживати заходів до відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону довкілля підприємствами, установами, організаціями і громадянами;

- вносити пропозиції відповідним органам місцевого самоврядування щодо організації територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення [3].

Протягом останніх десятиріч у різних країнах розроблено програми, орієнтовані на гармонізацію відносин між туризмом і природним середовищем. Серед них: зелений туризм, екотуризм, сталий туризм. На практиці ці альтернативні напрями туризму передбачають обмеження нового туристичного будівництва, пропагування екологічних видів транспорту, впровадження екологічних технологій для найбільш поширених форм туризму (відпочинковий, піший), а також підвищення екологічної свідомості туристів і місцевих жителів.

В Україні також розроблені загальнодержавна та регіональні програми розвитку туристично-рекреаційної галузі, які передбачають істотну державну підтримку.

Державною програмою розвитку туризму в Україні до 2010 р. передбачено впровадження в практику ефективних організаційно-економічних заходів удосконалення управління туристичною сферою, які покликані сприяти соціально-економічному прогресу країни, гарантувати її екологічну безпеку. Метою розвитку туризму в Україні, згідно з цією програмою, є формування конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту на основі ефективного використання природного та історико-культурного потенціалу України.

Розвиток туристичної галузі є дуже важливим для України, оскільки вона посідає одне з провідних місць в Європі за забезпеченість курортними та рекреаційними ресурсами. Серед них найбільш цінними є унікальні кліматичні зони морського узбережжя та Карпат, а також мінеральні води та лікувальні грязі. Курортні та рекреаційні території в Україні охоплюють близько 9,1 млн га (15% площі держави) території. Проте сьогодні, за формальними ознаками, до курортів можна зарахувати лише 27 вітчизняних територій, причому жодна з них не відповідає вимогам Закону «Про курорти» повною мірою. Продовжує зменшуватися кількість оздоровчих і санаторно-курортних закладів. Зокрема, нині в Україні працюють 520 санаторіїв і пансіонатів із лікуванням (2005 р. їх було 524, а 2001 р. — 555), функціонують лише 277 санаторіїв-профілакторіїв. Аналогічна ситуація і з будинками відпочинку, турбазами, дитячими оздоровчими установами [4].

Загальновідомо, що частка індустрії туризму у світовому валовому національному продукті становить близько 10% і 7% — у загальному обсязі світових інвестицій. Для більш ніж 40 країн світу туристична галузь є основним джерелом надходжень у національний бюджет, а для 70 — однією з трьох його основних статей [6].

Проте, відповідно до звіту Всесвітньої ради подорожей і туризму, підготовленого у співробітництві з Оксфордським відділом економічних прогнозів, Україна посідає лише 110-те місце у світі за активністю розвитку туристичної індустрії, хоча є одна з провідних країн у Європі за забезпеченістю цінними природними та історико-культурними ресурсами [6].

Враховуючи сучасний стан туризму в Україні, для вдосконалення діяльності туристичної галузі необхідно в короткі терміни вирішити досить складні проблеми. Незадовільний стан сучасної туристичної інфраструктури вимагає значних вкладень коштів. Важливими джерелами фінансування програмних заходів розвитку туристичної сфери є: державні асигнування; кошти підприємств, установ, організацій — власників рекреаційно-туристичних об'єктів, у тому числі на умовах пайової участі; кошти місцевих бюджетів, у тому числі отримані від платежів за рекреаційні ресурси, податкові надходження тощо; кредитні ресурси; іноземні інвестиції.

Проте головне місце в системі фінансово-економічного регулювання посідають іноземні інвестиції. Одним з ефективних напрямів залучення іноземних інвестицій у

рекреаційно-туристичний бізнес є створення спільних лікувально-оздоровчих або туристичних підприємств. Другий напрям — формування вільних зон рекреаційно-туристичного підприємництва. Ними можуть стати обмежені території, у яких запроваджуються особливі економіко-правові, фінансово-кредитні, митні умови господарювання вітчизняних і зарубіжних юридичних осіб.

Водночас, з огляду на важливість реалізації державної політики в туристичній сфері, слід ще раз повернутися до питання, яке в останні роки неодноразово обговорювали на різних рівнях, — про необхідність створення самостійного центрального органу виконавчої влади у сфері курортів і туризму. Це передбачено Законом України «Про курорти», ухваленим ще 2000 р., але до тепер не реалізовано.

Відповідно до чинного законодавства, функції державного управління в цій сфері здійснюють понад 10 центральних міністерств і відомств. Повноваження цих численних органів чітко не визначені, часто дублюються чи, навпаки, не узгоджуються, що в результаті зумовлює незадовільний стан державного регулювання в цій сфері.

Визначити перспективу, розробити стратегію і програми розвитку галузі, бачити її проблеми в комплексі, наполегливо й методично вирішувати на державному рівні, координувати дії всіх зацікавлених міністерств і відомств зможе лише самостійний орган центральної виконавчої влади, наділений усіма необхідними повноваженнями, — міністерство (комітет) з питань курортів і туризму України. Тільки за умови створення профільного міністерства чи комітету можна побудувати дієву та ефективну вертикаль управління у сфері курортів і туризму, адже в структурі більшості ОДА та місцевих органів виконавчої влади фактично немає підрозділів з питань курортів і туризму.

Виходячи із викладеного, сформулюємо основні проблеми розвитку туризму, що існують в Україні. Це передусім відсутність управлінської вертикалі в туристичній сфері через невизначеність спеціального центрального органу виконавчої влади з питань туризму, також відсутність чіткої державної політики, спрямованої на розвиток туризму. Проблемою управління туризмом є недосконалість правового регулювання у сфері управління розвитком туризму на регіональному та місцевому рівнях та відсутність планів комплексного розвитку туристичних зон.

Відсутність системи контролю за діяльністю суб'єктів курортної сфери, повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму, невідповідність міжнародним стандартам якості надання послуг свідчать про недостатність державної підтримки та відсутність механізмів комплексного підходу до управління національним туристичним продуктом на внутрішньому і міжнародному ринках туристичних послуг.

Ресурсна база України має унікальний туристичний потенціал, спроможний забезпечити розвиток національного туристичного продукту і вихід його на міжнародні ринки.

Крім того, необхідність розвитку цієї галузі в Україні зумовлена об'єктивною потребою збереження навколишнього середовища, природних ресурсів, культурної спадщини, людського потенціалу та його духовності, розв'язання проблем зайнятості та безробіття, що є сьогодні актуальним для малих міст і сіл України.

1. Про туризм Закон України: від 18.11.2003, №1282-IV.
2. Про охорону навколишнього природного середовища Закон України: від 25.06.1991, N 1264-XII.
3. Про місцеві державні адміністрації Закон України: від 9.04.1999, N 586-XIV.

4. Туризм в Україні Статистичний бюлетень: / Державна туристична адміністрація України. - К., 2006. - 48 с.
5. *Бажан І.* Туризм в законі // Дзеркало тижня. – 2005. – №31. – С. 25-29.
6. *Дейч Б.* Євро – 2012 – шанс відкрити Україну світу // Дзеркало тижня. – 2007. – №49. – С. 21-23.
7. *Кифяк В.Ф.* Організація туристичної діяльності в Україні: Навч. посіб. / В.Ф.Кифяк. - Чернівці: Книги - XXI, 2003. - 300 с.
8. Туризм і охорона культурної спадщини: український та польський досвід: Монографія / За заг. ред. *Ю.Лебединського, В.Вакуленка, І.Валентюка, С.Коротич, М.Онисько.* – К.: К.І.С., 2003. - 176 с.

ECOLOGICAL ASPECTS OF MODERN DEVELOPMENT OF TOURISM

Diana Kubay

*Ivan Franko National University of Lviv
vul. Universytetska 1, Lviv 79000, Ukraine, tel. (032) 239-46-03*

The basic mechanisms of state administration in tourist industry and development of resort-renewable complex are explored in this article. The natural environmental impact of tourist sphere is analysed. The basic sources of bringing in of investments are explored in development of tourism. Recommendations are given in relation to perfection of mechanisms of the state adjusting by tourist industry.

Key words: natural environment, tourism, resort-renewable complex, investments in tourism.

*Стаття надійшла до редколегії 21.02.2008
Прийнята до друку 22.06.2008*